

PRÓZA

Mocenské zásahy do českého literárního života na začátku normalizace vedly k tomu, že většina spisovatelů, kteří utvářeli obraz české prózy předchozího desetiletí, se ocitla ve sféře neoficiálního a zapíraného, zatímco ta prozaická produkce, která měla reprezentovat socialistickou literaturu, byla ovládána touhou po návratu ke komunistickým ideálům. Prozaická tvorba se tak stávala součástí zápasu mezi mocí a politickou a kulturní opozicí.

Exilová a samizdatová próza byla v první fázi utvářena především díly autorů, kteří bezprostředně navazovali na poetiku a tematiku šedesátých let, jakož i díly, která se v předchozím období doma nepodařilo vydat, s postupem času se však výrazně rozšiřovala a diferencovala. Výrazným tématem se přitom stala totalitní moc. Spisovatelé poznamenaní zkušeností roku 1968 se pokoušeli podat osobní i generační pohled na poválečnou historii Československa, řešili svůj vztah ke komunistickému režimu a levicovým ideálům obecně a zkoumali svou vinu, vlastní podíl na jeho fungování. V průběhu času pak do neoficiální prózy postupně vstupovaly reflexe života v nových, nezvyklých podmínkách, ať již šlo o každodennost disentu, nebo o vyrovnávání se s novým domovem. Mnozí přitom s oblibou využívali modelových a alegorických postupů, zdůrazňujících absurditu dějin a existenciální rozměr lidského bytí v nich, výrazný však byl i protikladný pohyb směrem k takovým žánrovým útvarům, se kterými byla spojována schopnost zachytit osobní autentický rozměr minulosti či přítomnosti, tedy k formě paměti, deníku či korespondence. Šíře exilem a disentem vytvořeného paralelního publikačního prostoru přitáhla k tvorbě nejen autory spjaté s šedesátými léty, ale i spisovatele, kteří byli do exilu či mimo oblast publikovatelného vytěsněni již po únoru 1948. V osmdesátých letech pak vytvořila prostor i pro spisovatele hlásící se k undergroundu a další příslušníky mladší generace. Tvorba těchto debutantů již prokazovala zcela odlišnou osobní zkušenost nepoznamenanou nutností vyrovnávat se s komunistickými iluzemi.

Snaha oficiální literatury vrátit se před „krizový vývoj“ v šedesátých letech přitáhla na počátku normalizace do nakladatelství množství autorů druhého a třetího řádu, kteří prózu chápali jako příležitost pro vyjádření své oddanosti socialismu. Próza v jejich provedení se opět agitačně obracela především na široké čtenářské vrstvy, heslem se znovu stal socialistický realismus. V praxi ovšem moc již neměla sílu tuto zploštělou podobu realismu jako jedinou závaznou metodu

prosadit a spokojovala se preferencí určitých témat a tolerancí všeho, co nebylo pociťováno jako útok na režim. Mezi vítaná témata patřila oslava „prostého člověka“ a manuální práce, věrnost komunistické straně a jejímu aktuálnímu výkladu historických mezníků, spokojenost s přítomností socialistické společnosti, jakož i pseudokritika mířící proti „měšťáckým přežitkům“ minulosti a obecně moralizující přístupy. Tabuizovány naopak byly jakékoli náznaky konkrétní společenské kritiky, která by se dotýkala základů přítomného stavu společnosti. Největší masu dobové produkce proto tvořily lépe či hůře napsané prózy soustřeďující se na běžné starosti každodenního života mimo politické souřadnice. Mezi spisovatele, kteří byli ochotni zůstat ve výše vyjmenovaných mezích, patřilo jak několik vyzrálých osobností z předchozího období, jež nová doba donutila k řadě ústupků a strategických kroků, tak početná skupina začínajících prozaiků, hledajících v daných mezích svou literární tvář. V průběhu osmdesátých let sice docházelo k pozvolnému uvolňování atmosféry a vydání několika děl, které se tehdy zdály být příslibem kulturně-politického obratu, avšak k zásadní proměně obrazu oficiální české prózy před listopadem 1989 nedošlo.